

טוהר הנשק

מלחמה ושלום

וישבנו המלֵאכִים אֶל יַעֲקֹב לֵאמֹר כָּאֲנִי אֶל אֶחָיִךְ אֶל עֵשָׂו וְגַם הֲלֹךְ לְקִרְאֲתֶךָ וְאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ: וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֵר לוֹ וַיַּחַץ אֶת הָעֵם אֲשֶׁר אִתּוֹ וְאֶת הַצֵּאֵן וְאֶת הַכֶּקֶר וְהַגְּמָלִים לְשְׁנֵי מַחֲנֹת: (בראשית לב ז-ח)

ויירא ויצר – וירא שמא יהרג, ויצר לו אם יהרוג הוא את אהרבים: (רש"י שם)

- מהי הסיטואציה בה נמצא יעקב? כיצד הוא פועל בה? מהם שני הרגשות שמלווים את הכנתו של יעקב למלחמה?
- מדוע יעקב מצטער על האפשרות שהוא יצטרך להרוג את אויביו? הרי זהו הרג מוצדק! (עיינו במקורות 1:2-5, 2:1-2, 3:1-2, 4:1-2, 5:1-2)
- האם יש מקום לשיקולים מוסריים בשעת מלחמה? מהי תשובתו של יעקב לשאלה זו? אילו תשובות אחרות יכולות להינתן לשאלה זו? (עיינו במקורות 3:5-5, 4:1-2, 5:1-2)

עימות הרפי בין שרים בקבינט, שבמסגרתו תוקף השר יואב גלנט בריאיון לאולפן ynet את השר נפתלי בנט, לאחר שהאחרון קרא לירות במשגרי עפיפוני תבערה. "חוסר ניסיון בהפעלת הכוח מביא לשכרון כוח. זו שגיאה חמורה ביותר לירות על ילד בן שמונה, בוודאי בצורה מכוונת". בנט השיב לטענות (...): "המחבלים היורים אינם בני 8. זו תעמולה שקרית שאויבנו מפיצים. מי שיוורה על משפחתך, על בני עמך ומשלח בלוני נפץ ותבערה, אתה יורה עליו. כל כך ברור שאני מתקשה להאמין שאני צריך לנמק. הבלגה מובילה להסלמה". (גלנט נגד בנט: "לירות בבני 8 שמשגרים עפיפונים? - אכזרי וטיפשי", ynet 20.6.18)

הם (שלמה בן יוסף, אברהם שייך ושלום ז'ורבין*) רצו לשים קץ למצב, שבו דמו של יהודי מותר ודמו של לא-יהודי אסור. מצב כזה אסור שיהא קיים. ואם יש צורך הרי לאחר-מעשה אני, ראש בית"ר נותן לך, בן-יוסף, ולשני חבריך פקודה לצאת לדרך המלך ולעשות את אשר עשיתם. (זאב ז'בוטינסקי*, מערכות האצ"ל, חלק שני, עמ' 27)

- מהי הסיטואציה עליה מתווכחים גלנט ובנט? מהם השיקולים של כל צד?
- מה הייתה המציאות סביבה נוצרה שאלת "הבלגה או תגובה" בשנות ה-30? מה כל צד טוען? (עיינו גם במקורות 6:7-7, 7:6-7, 8:1-2, 9:1-2)

מה דעתכם על המקרים המתוארים? כיצד אתם הייתם מכריעים בדילמות הללו? האם רצון לנקמה והאמירה ש"דם יהודי אינו הפקר", הם מניעים לגיטימיים לתגובה על פגיעה של האויב? (עיינו גם במקורות 8-9 בדף ההרחבות)

* ברל (בארי) בצלנטון (נולד בבלארוס ב-1887, נפטר בישראל ב-1944) היה אחד ממנהיגי הבלטים של תנועת העבודה בארץ ישראל, הוגה דעות של הציונות הסוציאליסטית, עיתונאי, עורך וממקימי מוסדות ההסתדרות.

* זאב ז'בוטינסקי (נולד ברוסיה ב-1880, נפטר בארה"ב ב-1940) היה מנהיג ציוני, סופר ונואם מפורסם; מבונן הציונות הרוויזיוניסטית; ראש בית"ר, מנהיג האצ"ל ונשיא הצה"ר.

* שלמה בן יוסף, אברהם שייך ושלום ז'ורבין היו שלושה לוחמי אצ"ל. במאורעות תרצ"ו-תרצ"ט, בעקבות גל פגיעות ערביות בנוסעים יהודים, ניסו השלושה לתקוף אוטובוס ערבי בין טבריה לצפת באמצעות רימון. הניסיון לא צלח, אך השלושה נתפסו, הועמדו לדין ע"י הבריטים ונידונו לעונש מוות. בסופו של דבר בן יוסף היה היחיד שהוצא להורג, והיה עולה הגרדום הראשון של היישוב היהודי.

נוכח אוכלוסייה אזרחית אנחנו לוקחים על עצמינו סיכונים בצדק. בלתי מתקבל על הדעת שאנחנו בשם ההימנעות מסכנה נחליט עכשיו שאנחנו מכסחים בית דירות. הורגים שם נשים, ילדים, לא מעורבים. בלתי נסבל. שימוש בכוח שנעשה בתווך אזרחי לעולם חייב להיות מרוסן, מוגבל ובמינימום ההכרחי. בלתי נסבל שניקח חיי אנוש שלא בצדק. ולכן אם יחידה צבאית צריכה ליטול סיכונים על מנת לא לפגוע בבלתי מעורבים, כן היא תיקח סיכונים על מנת לא לפגוע בבלתי מעורבים.

(יאיר גולן*, מצוטט בתוך: "מה תעדיף, אזרחים או חיילים שלך?" גולן: "אזרחים", אתר סרוגים, 15.5.16)

כיצד לדעתכם יש להכריע במתח בין סיכון חיי החיילים לבין פגיעה באזרחים בלתי מעורבים?

מהי הסיטואציה עליה מדבר יאיר גולן? מהו הקונפליקט הערכי בסיטואציה זו? מהי הכרעתו של גולן?

כשר וידלן** הופכים את הסדר המקובל וקובעים כי יש קדימות מוסרית לחיילינו על פני אזרחיהם, במקום קדימות של אזרחים באשר הם על פני חיילים (...). כדי לבסס את טענתם כי חיילינו קודמים לאזרחיהם מבחינה מוסרית, פותחים כשר וידלן בטענה כי למדינה יש חובה מיוחדת להגן על אזרחיה (ובתוך כך גם על חייליה, שהם אזרחים במדים), חובה שלא הלה כלפי אנשים שאינם אזרחי המדינה. כשר וידלן אכן מכירים במגבלות המוסריות והמשפטיות האוסרות פגיעה בכל אדם באשר הוא אדם, אולם לא נראה כי הם בוחנים את המגבלות הללו בכובד הראש הראוי. דמם של אזרחים אינו סמוק יותר מדמם של אחרים. הזכות לחיים צריכה להיות מוכרת הכרה אוניברסלית, ללא קשר לאזרחות של אדם (...). לכן לטעמנו (...) העיקרון המוסרי המנחה בעת לחימה צריך להיות עקרון ההכחנה בין לוחמים ללא-לוחמים ("להלן "אזרחים") (...). הטיעון העיקרי, הוא הטיעון של וולצר ומרגלית. לדעתם הלוחם מסכן את לוחמי הצד השני, ולכן הוא נושא בנטל של קבלת הסיכון שלוחמי הצד השני מטילים עליו. לא כך האזרח, שאינו יוצר סיכון לאיש, ולכן ביחס אליו חל הכלל הרגיל – כלל היסוד של החברה האנושית – של האיסור לפגוע בו בשל קדושת חייו (...). אחד המאפיינים של מאמץ אמיתי למוער את נזקו של הצד השני הוא שעל החיילים להסתכן בעצמם. פגיעה בחפים מפשע היא מעשה בעייתי ביותר, הצריך להתבצע רק במצבי לית בררה אמיתיים. כדי להפוך את הפגיעה בחפים מפשע לפגיעה מוצדקת, על הצד הפוגע לעשות כל מאמץ להימנע מהפגיעה או לצמצמה.

(רועי קונפיו ומרדכי קרמניצר***, לגיטימיות הפגיעה בחפים מפשע במלחמה האחרונה בעזה, אתר המכון הישראלי לדמוקרטיה)

העולם המערבי מדגיש את זכויות הפרט, עד שלעתים רווחתו של הפרט הופכת להיות הזוהר הכל והיא משמשת אבן הבוחן למדיניות ראויה ולמוסר (...) תפישה מאוזנת יותר היא תפישה שרואה לצד הפרט וזכויותיו גם את הכלל. לפי תפישה זו, היחיד רואה עצמו כחלק מהכלל ורוצה בטובתו של הכלל (...). השירות בצבא הוא חלק מן המאבק של הקולקטיב לשמור על ביטחונו, נכסיו ועצמאותו הלאומית. הבדלי הגישה שבין שתי התפישות האמורות משליכים גם על הגדרת האויב. לפי הגישה המקדשת את זכויות הפרט ורואה בהן את הזוהר הכול, המלחמה היא מאבק בין פרטים לפרטים, שבה חיילים מאוימים נאבקים בחיילים אחרים המאוימים עליהם ומהווים עבורם סיכון אישי. לפי תפישה זו, ההצדקה למלחמה מבוססת על עיקרון ההגנה העצמית. מובן מאליו, שתפישה זו קשה מאוד ליישום כאשר האויב אינו מבדיל בין אזרח לחייל (...). לחימה היא מאבק בין קולקטיבים. משום כך, על אף שאנו מנסים מלכתחילה לפגוע דווקא בחיילי האויב המסכנים אותנו במישרין, מותר לפגוע אגב כך גם בבלתי-מעורבים בהיותם חלק מהקולקטיב הלוחם נגדנו. ככאלה, גם הם נושאים באחריות הקולקטיבית.

(עדו רכניץ ואלעזר גולדשטיין***, אתיקה צבאית יהודית, עמ' 191-190)

· במה נעוץ ההבדל בין שלוש הגישות השונות? כיצד כל אחת מהן מתייחסת למושגים "מדינה" ו"צבא"?

· אילו גישות יותר קרובות מבחינה מעשית? ומבחינת השקפת העולם?

· מדוע מעדיפים כשר וידלן להמעיט בסיכון חיי החיילים גם במחיר פגיעה באזרחי האויב?

· מהי הביקורת של קונפיו וקרמניצר כלפי עמדה זו? מדוע לדעתם יש לסכן את חיי החיילים על מנת להימנע מפגיעה באזרחים?

· מהי הביקורת של רכניץ וגולדשטיין כלפי התפיסה ה"מערכתית"? כיצד לדעתם יש לגשת לדילמה זו? (ע"נו גם במקור 10 בדף ההרחבות)

* הרב עדו רכניץ הוא דיין בבית הדין ארץ חמדה – גזית, וחוקר במכון משפטי ארץ.

* הרב אלעזר גולדשטיין הוא חוקר במכון משפטי ארץ ומלמד בישיבת ההסדר בעתניאל.

* מרדכי קרמניצר (נולד בגרמניה ב-1948) הוא פרופסור למשפטים באוני' העברית, מומחה במשפט פלילי ובמשפט צבאי, וסגן נשיא לחקר הדמוקרטיה במכון הישראלי לדמוקרטיה.

* אסא כשר (ישראל, 1940-) הוא פרופסור אמריטוס לפילוסופיה באוניברסיטת תל אביב העוסק בפרגמטיקה של השפה ובאתיקה מקצועית. ממחברי 'רוח צה"ל'.

* עמוס ידלן (ישראל, 1951-) הוא אלוף במילואים בצה"ל, המכהן כראש המכון למחקרי ביטחון לאומי. ידלן שירת בחיל האוויר, וביהן כראש אגף המודיעין (אמ"ן).

* יאיר גולן (ישראל, 1962-) הוא אלוף במילואים בצה"ל שביהן כסגן הרמטכ"ל, מפקד פיקוד העורף, ומפקד פיקוד הצפון.